

**ПІДСУМКИ ЗАСІДАННЯ П'ЯТОЇ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ЗУСТРІЧІ
ГЛАВ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В ДУШАНБЕ 14–15 ВЕРЕСНЯ
2023 Р.**

Віталій Ярмоленко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано основні результати П'ятої консультативної зустрічі глав держав Центральної Азії (ЦА), що проходила з 14 по 15 вересня в м. Душанбе, та їхнє значення в контексті геополітичних процесів у регіоні.

Висновки

1. Держави Центральної Азії демонструють свою готовність до інституціоналізації багатосторонньої регіональної співпраці попри наявні двосторонні розбіжності.
2. Результати Консультативної зустрічі в перспективі сприятимуть: формуванню скоординованої позиції держав регіону на міжнародних майданчиках та у відносинах з позарегіональними акторами; пом'якшенню для регіону потенційних наслідків загострення глобальної конкуренції між США та Китаєм і Росією.
3. Присутність глави Азербайджану на Консультативній зустрічі демонструє важливість безпосередньої участі в діалозі на найвищому рівні щодо стратегічних проєктів представників держав сусідніх регіонів та спробу формування міжрегіонального політичного діалогу. Для Азербайджану участь у Консультативній зустрічі дає можливість пошуку дипломатичної підтримки на тлі зростання ризику воєнної ескалації в Карабаху та азербайджансько-вірменському кордоні.

14 вересня 2023 р. відбулася П'ята консультативна зустріч глав держав Центральної Азії. Почесними гостями заходу стали президент Азербайджану Ільхам Алієв, спеціальний представник генерального секретаря ООН – глава Регіонального центру з превентивної дипломатії в Центральній Азії Каха Імнадзе та директор Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я Ганс Крюге. З відеозверненням до учасників заходу звернувся генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш. Відбулися двосторонні зустрічі між президентом Таджикистану Емомалі Рахмоном та главами держав – учасниць

заходу, а також Перша зустріч міністрів транспорту держав ЦА та виставка «ЕКСПО Центральна Азія 2023».

Основні меседжі глав держав-учасниць

Учасники заходу під час багатосторонньої зустрічі основну увагу зосередили на необхідності тіснішої взаємодії між державами ЦА в транспортно-логістичній, промисловій, безпековій, соціально-економічній, інформаційно-технологічній, культурно-гуманітарній та екологічній сферах.

Президент **Таджикистану** Емомалі Рахмон наголошував на викликах, які походять з території Афганістану. Зокрема він повідомив, що принаймні двічі протягом 2022 р. представники угруповання «Ансаруллаг» намагалися прорвати таджицько-афганський кордон, а також відзначив зростання контрабанди наркотичних речовин з Афганістану на 22 % за минулий рік.

Президент **Казахстану** Касим-Жомарт Токаєв наголосив, що важливим для розвитку ЦА є максимальна реалізація економічних можливостей та потенціалу, а також подолання бар'єрів і зайвого протекціонізму, створення прозорих і стабільних умов торгівлі. У контексті транспортно-логістичних зв'язків, на думку глави Казахстану, особливу роль відіграє Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут, на якому планують уп'ятро збільшити обсяг перевезень. Казахстан має намір посилити свої позиції транзитного хабу Євразії. К.-Ж. Токаєв заявив про потребу вдосконалити наявні механізми взаємодії держав ЦА у сфері безпеки. Для опрацювання конкретних превентивних заходів президент Казахстану запропонував провести у 2024 р. в Казахстані Діалог з безпеки і співробітництва в ЦА на рівні секретарів безпеки.

Президент **Узбекистану** Шавкат Мірзійоев наголосив на потребі: формувати повноцінну зону вільної торгівлі в ЦА; розширити співробітництво в промисловій і транспортно-логістичній галузі (зокрема через розпрацювання Стратегії розвитку промислової кооперації держав ЦА на довгострокову перспективу, Угоди про транспорт і транзит в ЦА); формувати конкретні механізми з просування ефективних транспортних коридорів на ринки Китаю, держав Південної Азії та Близького Сходу, ЄС; а також створити програму заходів з лібералізації ринку транспортних послуг.

Президент **Туркменістану** Сердар Бердимухамедов запропонував створити Центральноазійську торговельну палату, котра здійснюватиме координацію спільних кроків у розвитку торгівлі, забезпеченні комерційних інтересів усіх потенційних економічних суб'єктів ринку ЦА, а також залучатиме інвестиції для реалізації регіональних проєктів. Туркменістан зацікавлений забезпечувати довготривале постачання природного газу та електроенергії до інших держав ЦА і пропонує створити Енергетичний діалог держав ЦА як новий формат взаємодії в цьому питанні.

Президент **Киргизстану** Садир Жапаров акцентував на потребі інвестицій та залучення новітніх технологій у сектор водних ресурсів Киргизстану, від якого залежить доступ до прісної води значної частини держав ЦА.

Президент **Азербайджану** Ільхам Алієв відзначив, що ЦА та Азербайджан (з економікою, що зростає, демографічною ситуацією та географічним положенням) становлять єдиний історичний та культурний регіон зі стратегічним значенням для світової політики. Азербайджан планує модернізувати залізничні шляхи за напрямом Баку – Тбілісі – Карс, щоб збільшити обсяги транспортування вантажів до 5 млн т, а також пропускну спроможність Торговельного порту Баку до 25 млн т. Азербайджан прагне збільшити виробництво транспортних суден і танкерів до 10–15 одиниць щорічно. Глава Азербайджану наголосив на важливості оптимізувати тарифи й упорядкувати регуляторні та митні процедури для заохочення більшої кількості вантажних перевезень.

За результатами Консультативної зустрічі президенти держав ЦА підписали три документи: Спільну заяву за підсумками П'ятої консультативної зустрічі глав держав Центральної Азії, Угоду між Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою, Республікою Таджикистан, Туркменістаном та Республікою Узбекистан щодо спільних напрямів молодіжної політики, а також Угоду про зміцнення взаємопов'язаності наземного транспорту в Центральній Азії.

Основні тези Спільної заяви за підсумками Консультативної зустрічі

- Підвищення ефективності використання транзитного потенціалу ЦА, розвиток регіональних та міжрегіональних транспортних і транзитних коридорів, реалізація проєктів, що сприятимуть взаємозв'язаності в регіоні та за його межами.
- Розгляд можливості поступового збільшення частки національних валют у взаєморозрахунках між державами ЦА, розширення обміну досвідом у галузях фінансового контролю, запобігання фінансовим злочинам, а також повернення незаконно виведених активів.
- Першочерговість розвитку торговельно-економічної взаємодії та створення сприятливих умов для торгівлі й інвестицій у ЦА.
- Потреба розв'язання регіональних питань винятково політичними й дипломатичними засобами на основі рівноправ'я та поваги.
- Важливість створення в Афганістані інклюзивного уряду за участю представників основних етнічних, конфесійних та політичних груп афганського суспільства, сприяння афганському народові в подоланні гуманітарних та економічних криз.
- Готовність зміцнювати взаємодію у сфері електронної комерції та докладати зусиль щодо виходу держав ЦА на глобальні платформи.

З метою моніторингу реалізації досягнутих домовленостей та вироблення нових пропозицій щодо поглиблення взаємодії між державами ЦА, **ухвалено**

рішення заснувати інститут Ради національних координаторів та схвалено його Положення.

Наголошено на потребі дальшого вдосконалення організаційної структури та договірно-правової бази Міжнародного фонду порятунку Аралу з урахуванням інтересів усіх держав ЦА.

Напруження у відносинах між Таджикистаном та Киргизстаном

На полях заходу відбулася двостороння зустріч між главою Таджикистану Емомалі Рахмоном та Киргизстану Садиром Жапаровим, під час якої президенти обговорили, зокрема, питання делімітації та демаркації кордону між двома державами. Однак С. Жапаров був відсутній на неофіційних заходах у рамках Консультативної зустрічі, а на сайті президента Таджикистану не було традиційного для глав іноземних держав припису «шановний» (тадж. – «мухтарам») щодо очільника Киргизстану.

Це відображає напруження відносин між двома республіками через проблему делімітації міждержавного кордону, кульмінацією якої став збройний конфлікт 14–19 вересня 2022 р. Таджикистан разом з Туркменістаном все ще не підписали Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво з метою розвитку Центральної Азії в XXI столітті, прийнятий на Четвертій консультативній зустрічі в м. Чолпон-Ата (Киргизстан) 21 липня 2022 р.

Цей документ, зокрема, передбачав утримуватися від застосування сили в разі суперечок та розв'язувати спірні питання винятково політико-дипломатичним шляхом. 16 вересня 2023 р. МЗС Таджикистану викликало посла Киргизстану Ерлана Абдилдаєва через «висловлювання високого державного посадовця Киргизстану з питань таджиксько-киргизького кордону» від 15 вересня 2023 р. Імовірним приводом цього демаршу могла стати заява глави ГКНБ Киргизстану Камчибека Ташиєва щодо можливості висунення територіальних претензій до Таджикистану на основі «нових документів».